

DOROTA PYĆ

MIEJSCE MORSKICH KONWENCJI MIĘDZYNARODOWYCH W WEWNĘTRZNYM PORZĄDKU PRAWNYM (STAN RATYFIKACJI)

1. WSTĘP

Umowa międzynarodowa, jako źródło prawa międzynarodowego, wskazuje zakres zobowiązań międzynarodowych, a zgoda państw na związanie się jej postanowieniami wyrażana jest przez: ratyfikację, zatwierdzenie, przyjęcie, podpisanie¹. Dlatego też znaczna część umów międzynarodowych wymaga od państwa podjęcia właściwych kroków w sferze prawa wewnętrznego². Państwo może albo stosować prawo międzynarodowe w prawie krajowym w sposób bezpośredni i wprost jako element prawa krajowego (model monistyczny)³, albo dokonać recepcji normy międzynarodowej do prawa krajowego (model dualistyczny)⁴. W pierwszym przypadku umowa musi nabyć formalną i materialną zdolność do wywoływania skutków w sferze prawa wewnętrznego. W drugim przypadku umowę międzynarodową stosuje się pośrednio przez normę krajową⁵.

¹ Konstytucja RP w art. 87 ust. 1 stanowi, że źródłami powszechnie obowiązującego prawa RP są: Konstytucja, ustawy, ratyfikowane umowy międzynarodowe oraz rozporządzenia. W prawie polskim umowy międzynarodowe ratyfikowane za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie są ogłaszane w trybie wymaganym dla ustaw (art. 88 ust. 3 Konstytucji RP). Niezbędnym warunkiem stosowania umowy międzynarodowej w wewnętrznym porządku prawnym jest jej publikacja. Zgodnie z art. 1 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów wyrażenie „ratyfikacja” oznacza międzynarodowy akt noszący taką nazwę, przez który państwo wyraża na forum międzynarodowym zgodę na związanie się umową; zob. też Konwencja wiedeńska z 1969 r. o prawie traktatów, Dz.U. 1969, nr 74, poz. 439, 440.

² A. W y r o z u m s k a, *Zapewnienie skuteczności prawu międzynarodowemu w prawie krajowym w projekcie konstytucji RP*, „Państwo i Prawo” 1996, z. 11, s. 21.

³ Model monistyczny przyjmuje, że prawo międzynarodowe i prawo wewnętrzne tworzą jeden system prawny, a hierarchicznie prawo wewnętrzne jest podporządkowane prawu międzynarodowemu; W. G ó r a l c z y k, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 1995, s. 24.

⁴ Model dualistyczny przyjmuje, że prawo międzynarodowe i prawo wewnętrzne są odmiennymi i niezależnymi od siebie systemami prawnymi, aby prawo międzynarodowe mogło być zastosowane wewnątrz państwa musi zostać przekształcone w prawo wewnętrzne, tzn. ulec transformacji czy transpozycji; A. W y r o z u m s k a, *Zapewnienie skuteczności prawu...*, s. 22; R. K w i e c i e Ń, *Prawo międzynarodowe a porządek prawny państwa*, „Studia Prawnicze”, z. 3-4, 1997, Warszawa 1998, s. 51-91.

⁵ Przyjmuje się również, że umowa nie jest tutaj stosowana, ale stosowana jest wydana dla jej wykonania ustawa lub rozporządzenie; A. W y r o z u m s k a, *Zapewnienie skuteczności prawu...*, s. 21-22.

2. PRAWO MIĘDZYNARODOWE A POLSKI PORZĄDEK PRAWNY

Do niedawna stosunek prawa międzynarodowego do prawa wewnętrznego w świetle ustawodawstwa polskiego wskazywał na brak normy o charakterze ogólnym, a tylko niektóre ustawy powoływały się na umowy międzynarodowe, często w odmienny sposób⁶. Brak w ustawodawstwie polskim generalnej normy regulującej stosunek prawa międzynarodowego do prawa krajowego oraz brak jednolitego orzecznictwa sądowego powodował niespójność w poglądach doktryny. Obecnie miejsce konwencji międzynarodowej w wewnętrznym porządku prawnym określa Konstytucja RP z 1997 r. (art. 91)⁷. Poza tym stosuje się nadal w k.m.⁸ i innych ustawach morskich odesłania do umów międzynarodowych.

Konstytucja stanowi, że ratyfikowana umowa międzynarodowa po jej ogłoszeniu w „Dzienniku Ustaw” (*ex proprio vigore*), stanowi część krajowego porządku prawnego i jest stosowana bezpośrednio, chyba że jej stosowanie jest uzależnione od wydania ustawy (art. 91 ust 1). Umowa międzynarodowa ratyfikowana za uprzednią zgodą wyrażoną w ustawie ma pierwszeństwo przed ustawą, jeżeli ustawy nie da się pogodzić z umową (art. 91 ust. 2). Zasada wyrażona w artykule 91 ust. 1 Konstytucji odnosi się do wszystkich umów międzynarodowych zawieranych przez Polskę pod „rządami nowej Konstytucji”. Z przepisów przejściowych i końcowych wynika, że zasada ta odnosi się również do umów międzynarodowych zawartych przed 1997 r. Brak jest podstaw prawnych dla odniesienia tej zasady konstytucyjnej do umów międzynarodowych, z których treści nie wynika, że dotyczą one kategorii spraw wymienionych w art. 89 ust. 1 Konstytucji (kategoria umów międzynarodowych o poważnym znaczeniu dla państwa). Artykuł 89 ust. 1 Konstytucji z 1997 r. mówi o umowach międzynarodowych o poważnym znaczeniu dla państwa, które dotyczą: 1. pokoju, sojuszy, układów politycznych i wojskowych; 2. wolności, praw lub obowiązków obywatelskich określonych w Konstytucji; 3. członkostwa Rzeczypospolitej w organizacji międzynarodowej; 4. znacznego obciążenia państwa pod względem finansowym; 5. spraw uregulowanych w ustawie lub w których Konstytucja wymaga ustawy.

W polskim kodeksie morskim wprowadzono analogiczny przepis, jak w ustawie o obszarach morskich RP i administracji morskiej. W celu praktycznego rozwiązania problemu wzajemnego stosunku prawa międzynarodowego i prawa wewnętrznego w przypadku, gdy brak w polskim ustawodawstwie normy regulującej określone zagadnienie w ogólny sposób, wprowadzono mechanizm przewidujący wyłączenie stosowania przepisów prawa wewnętrznego na rzecz postanowień umowy międzynarodowej. W kodeksie morskim jest o tym mowa w art. 1 § 1a: „Przepisów kodeksu morskiego nie stosuje się, jeżeli umowa międzynarodowa, której Rzeczpospolita jest stroną, postanawia inaczej”. Z kolei wspomniana ustawa stanowi w art. 1 ust. 2, że jej przepisów nie stosuje się, jeżeli umowa międzynarodowa, której Rzeczpospolita jest stroną, stanowi inaczej.

⁶ Z. K n y p l, *Miejsce konwencji o prawie morza w wewnętrznym porządku prawnym*, „Prawo Morskie”, t. X, Gdańsk 1998, s. 132.

⁷ Dz.U. 1997, nr 78, poz. 483.

⁸ Ustawa kodeks morski z 1961 r., tekst jednolity Dz.U. 1986, nr 22, poz. 112.

Treść art. 1 § 1a kodeksu morskiego ma swoje odzwierciedlenie w ustawie o obszarach morskich RP i administracji morskiej⁹ oraz w ustawie o pracy na morskich statkach handlowych¹⁰. Świadczy to o powszechnej akceptacji zasady priorytetu umów międzynarodowych przed prawem krajowym¹¹ i rozszerzeniu ich zakresu na normy prawa materialnego¹². Zasada priorytetu umów międzynarodowych przed prawem wewnętrznym w sferze prawa materialnego rozwiewa wszelkie wątpliwości co do obowiązywania umów międzynarodowych (*lex retro non agit; lex posterior derogat legi priori; nemo plus iuris transfere potest quam ipse habet*) i ich zakresu (*ius facit inter partes; pacta in favorem tertii; pacta in determentum tertii*)¹³.

W polskim kodeksie morskim zastosowano nową metodę regulacji, wcześniej nie praktykowaną. Metoda ta ma na celu zapewnienie stosowania postanowień umowy międzynarodowej w wewnętrznym porządku prawnym. Jest to metoda inkorporacji. Chodzi tutaj o to, że postanowienia konwencji międzynarodowych nie są powtarzane w tekście ustawy. Przyjęto określone przepisy niezbędne dla stosowania konwencji w wewnętrznym porządku prawnym. Innymi słowy inkorporowane umowy międzynarodowe stają się częścią prawa krajowego i jako takie mają zastosowanie w stosunkach prawnych z elementem obcym i w krajowych stosunkach prawnych. Ustawodawca nie rozstrzygnął, czy inkorporowana umowa międzynarodowa obowiązuje w oryginale czy też w tłumaczeniu na język polski. Z treści kodeksu morskiego można wnioskować, że obowiązuje w tym względzie tekst umowy międzynarodowej w brzmieniu ogłoszonym w „Dzienniku Ustaw” (należy również zwrócić uwagę na rozwiązania przyjęte w ustawie o umowach międzynarodowych)¹⁴.

Wśród umów międzynarodowych inkorporowanych do polskiego kodeksu morskiego znajdują się: Konwencja ateńska w sprawie przewozu morzem pasażerów i ich bagażu, sporządzona w Atenach¹⁵; Konwencja o ograniczeniu odpowiedzialności za roszczenia morskie sporządzona w Londynie¹⁶; Konwencja o odpowiedzialności cywilnej za szkody spowodowane zanieczyszczeniem olejami, sporządzona w Brukseli¹⁷; Konwencja o utworzeniu Międzynarodowego Funduszu Odszkodowań za Szkody Spowodowane Zanieczyszczeniem Olejami, sporządzona w Brukseli¹⁸. Również ustawa o zapobieganiu zanieczyszczaniu morza przez statki¹⁹ inkorporowała do swo-

⁹ Dz.U. 1991, nr 32, poz. 131.

¹⁰ Dz.U. 1991, nr 61, poz. 258

¹¹ Należy jednak podkreślić, że orzecznictwo sądów polskich nie jest jednolite w kwestii pierwszeństwa umów międzynarodowych i ich stosowania przez organy państwa; Z. K n y p l, *Miejsce konwencji o prawie...*, s. 135 i in.

¹² Z. B r o d e c k i, I. C z u c h r a, *Opracowanie wyboru źródeł prawa morskiego – międzynarodowego i krajowego, z uwzględnieniem zmian zachodzących w prawie krajowym i międzynarodowym*, Instytut Morski, Gdańsk 1994-1996, s. 5.

¹³ R. B i e r z a n e k, J. S y m o n i d e s, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 1985, s. 21-28.

¹⁴ Dz.U. 2000, nr 39, poz. 443.

¹⁵ Dz.U. 1987, nr 18, poz. 175.

¹⁶ Dz.U. 1986, nr 35, poz. 175.

¹⁷ Dz.U. 1976, nr 32, poz. 184.

¹⁸ Dz.U. 1986, nr 14, poz. 79.

¹⁹ Dz.U. 1995, nr 47, poz. 243.

jej treści takie umowy międzynarodowe, jak: Konwencja MARPOL 1973/78, Konwencja helsińska o ochronie środowiska obszaru morza bałtyckiego i inne.

Pomimo że prawo międzynarodowe wykształciło obowiązek wykonania zobowiązań międzynarodowych, z którym powiązało zasadę odpowiedzialności międzynarodowej, państwa mają pełną swobodę wyboru metod zapewnienia skuteczności zobowiązaniom międzynarodowym w wewnętrznym porządku prawnym²⁰.

3. STAN RATYFIKACJI KONWENCJI MIĘDZYNARODOWYCH

W stosunku do liczby konwencji międzynarodowych o charakterze morskim i zakresu problematyki, która została w nich uregulowana, ich efektywność ocenia się nisko. Część konwencji po ich podpisaniu nie weszła w życie wskutek niedostatecznej liczby ratyfikacji. Inne – obowiązują w ograniczonym zakresie²¹. Polska jest państwem – stroną wielu konwencji międzynarodowych o charakterze globalnym i regionalnym. Jednak znaczna część tych konwencji została ratyfikowana przez Polskę bez odpowiedniego zapewnienia ich wykonywania.

Poniższe zestawienie przedstawia stan ratyfikacji „morskich” konwencji międzynarodowych²².

THE PLACE OF INTERNATIONAL MARITIME CONVENTIONS WITHIN THE INTERNAL NATIONAL LEGAL ORDER (THE STATE OF RATIFICATION)

(S u m m a r y)

An international agreement, as a source of international law, indicates an area of international obligations, and the assent of a state to be bound by its resolutions is expressed through ratification, confirmation, acceptance and signing. The place of the international convention in the internal legal order of the state is defined by the Constitution of the Polish Republic of 1997. A second path is to apply the legislative technique of the Polish Maritime Code of 1961.

The Constitution establishes that a ratified international agreement, after its announcement in the *Dziennik Ustaw* (Legislative Diary), is a part of the national legal order and is applied directly, unless its application is dependent on the promulgation of a law. An international agreement, ratified by previous acceptance expressed in a law, has precedence over the law, if the law cannot be reconciled with the agreement. The Maritime Code of 1961 establishes that its regulations are not applied if an international agreement to which the Polish Republic is a party determines otherwise. The above bears witness to the general acceptance of the principle of the priority of international agreements over national law.

The article contains a listing of the state of ratification of international “maritime” conventions up to 31 July 2000.

²⁰ R. K w i e c i e ń, *Prawo międzynarodowe...*, s. 80-81.

²¹ J. Ł o p u s k i, *Prawo morskie*, t. I, Bydgoszcz 1996, s. 84.

²² Stan z dnia 31. 07. 2000 r. – źródło: opracowanie własne na podstawie informacji zamieszczonych na stronie <http://www.un.org>.

